

Butlletí Informatiu de Ceràmica

Escola de Ceràmica. La Bisbal. (Girona)

juliol 1.979

núm 3

Margarida Genera i Monells

CONSIDERACIONS SOBRE METODOLOGIA DE LES CERÀMIQUES PREHISTÒRIQUES I PROTOHISTÒRIQUES.

L'estudi de les peces ceràmiques té una importància cabdal en el camp de la investigació arqueològica, ja que ben sovint són els únics elements que permeten la identificació dels diferents períodes cronològic-culturals. Per tant, cal fer l'observació i l'anàlisi d'aquests materials meticulosament. A fi de poder precisar, d'una manera sistematitzada, la forma, la tècnica, la pasta, l'acabat, la cocció... etc., de cada una de les peces a què ens referim, hem elaborat un formulari en forma de fitxa, segons la qual descrivim un gran nombre de ceràmiques provinents de diversos jaciments prehistòrics i protohistòrics emplaçats a les comarques de La Ribera d'Ebre i d'El Priorat (Tarragona).

Aquesta fitxa tecnològica consta de set apartats que defineixen les característiques més importants de les ceràmiques estudiades:

- 1) La forma del vas (en el cas que es pugui reconstruir) o les parts a què correspon el fragment: vora, carena, agafadors, base...
- 2) Pasta: les característiques i el color.
- 3) Tècnica emprada en la fabricació: feta a mà, amb torn, amb torn lent.
- 4) Acabat: groller, allisat, polit, espatulat, brunyit, brunyit metàl·lic, pentinat o raspat, amb aplicació d'engalba, etc.
- 5) Decoració: incisa, impresa, puntejada, excisa, esgrafiada, en relleu (aplicació de cordons, petits mugrons, etc.)
- 6) Cocció: regular, irregular, oxidant, reductora.
- 7) Observacions.

1) Forma:

Tractament de cada cas en particular, fent-ne una descripció objectiva segons la forma geomètrica de què deriva, sigui esfèrica, el·lipsoide, ovoide, cilíndrica, troncocònica, etc.

A l'hora de fer aquesta descripció dels fragments ceràmics, a la nostra fitxa només hem distingit: vora, base, agafador i perfil, segons les parts del vas o peça a què correspon el fragment, i precisem més tard, a l'inventari, la tipologia de les diverses vores, bases i agafadors.

2) Pasta:

Determinació dels diferents elements que la componen. En distingim de dos tipus:

- a) Pasta depurada, fina, amb partícules d'una grandària regular i que a primera vista no contenen cap mena de desengreixant.
- b) Pasta amb desengreixant, és a dir, aquella que està tractada amb diversos productes per tal de suavitzar les contraccions durant la cocció, tals com sorra, feldespats, txamota, rebaixant així la refractarietat, o bé augmentant-la mitjançant bauxita o alumina.

La naturalesa dels desengreixants és variable i la seva determinació permet de diferenciar els diversos tipus de terrisses. Els materials més emprats amb aquesta finalitat són els quarsos, els calcaris, les quarsites, les miques, restes de petxina i la txamota. En el nostre estudi fem constatar els diversos desengreixants continguts en la pasta i així mateix la presència o absència de grans de sorra i miques, anotant si es troben repartits homogèniament i les proporcions dels uns i dels altres.

3) Fabricació:

Un cop analitzada la pasta, ens referim al modelatge de la peça i al seu acabat.

En primer lloc distingim les peces fabricades a mà.

Després esmentem:

- Peces fabricades amb torn.
- Peces fabricades amb torn lent. Aquestes, malgrat que tenen quasi el mateix aspecte que les terrisses fabricades a mà, es diferencien pel fet que presenten indicis d'haver estat realitzades amb l'ajut d'una roda.

4) Acabat, que reflecteix el grau tècnic i l'utilitat emprat per l'artesà i en el qual creiem necessari diferenciar, sempre que sigui possible, l'interior (I) de l'exterior (E), donant els corresponents colors i la definició de l'aspecte de l'acabat.

En el nostre estudi hem distingit els tipus d'acabat següents:

- 1) Groller, quan a la superfície de la peça no s'observa cap mena de tractament, havent-s'hi deixat els consegüents defectes de fabricació: rugositats, marques de dits, etc.
- 2) Allisat, quan la peça ha estat tractada somerament després del modelatge, tot deixant la superfície regular.
- 3) Polit, quan l'allisat és més intens i dóna a la superfície de la peça un aspecte quasi llustrós.
- 4) Espatulat, quan el polit s'obté per mitjà d'una eina plana, de la qual queden senyals a la superfície de la peça.
- 5) Brunyit, quan la superfície de la peça ha estat tractada després del seu modelatge, però quan encara era humida, amb l'ajuda d'una canya, teixit, pell, etc., que li dóna un llustre mat.
- 6) Brunyit metàl·lic, quan el llustre aconseguit mitjançant el brunyit és molt brillant.
- 7) Pentinat o raspat, quan la superfície de la peça presenta estries o rugositats més o menys regulars com a resultat de l'aplicació d'una eina dentada, un cop modelada i abans d'un assecament total.

Aplicació d'engalba. Moltes vegades observem la utilització d'engalbes sobre la superfície

de les terrisses que hem estudiat, amb més freqüència sobre la part externa que no sobre la interna. En alguns casos, però, s'aplica damunt ambdues superfícies.

Considerem com engalba l'aplicació, en forma de pel·lícula, de barbotines constituïdes per argiles molt depurades i fluïdes, barrejades amb òxids, sobre la peça de ceràmica encara humida. La seva utilització permet dissimular la porositat de la peça i segons la temperatura de cocció pot servir d'esmalt. Després de la cocció adquireix un aspecte diferent al de la pasta de la peça.

5) Decoració. En referir-nos a la decoració de les peces ceràmiques, intentem fer especial esment dels aspectes tècnics i tipològics. Amb aquesta finalitat distingim en primer lloc 6 formes decoratives resultants de tècniques diferents. Aquestes són:

- Incisa. És l'obtinguda a partir de les marques resultants de la fenedura o penetració d'un instrument tallant en la pasta encara tendra.
- Impresa. És l'obtinguda després de la impressió d'un cos dur sobre la pasta encara tendra.
- Puntillada. És l'obtinguda a partir de les marques, en forma de punts, deixades sobre la pasta encara tendra mitjançant un objecte punxant.
- Excisa. És la resultant de l'extracció de pasta, segons el motiu escollit, de manera que produeix l'efecte de relleu sense ser-ho.
- Esgrafiada. Generalment obtinguda després de la cocció de la peça -encara que aquesta condició no és imprescindible. És la que resulta del traçat de formes diverses en fer saltar a certs indrets la capa superficial que revesteix la peça, deixant així al descobert la capa següent d'un altre color. Moltes vegades la capa superficial és una engalba.
- En relleu. Cas en què els elements decoratius sobresurten de la superfície originària o inicial de la peça.
- Mixta. Cas en què els elements decoratius són el resultat de la combinació de les modalitats abans exposades.

A l'hora d'establir les diferents modalitats d'elements decoratius possibles, dintre les tècniques que acabem de descriure, seguim la classificació establerta pel professor M. R. Seronie-Vivien (1975) perquè pensem que les defineix amb suficient propietat i precisió com per adoptar-la, evitant, així, crear-ne una de nova que podria donar peu a confusions de llenguatge.

Aquest autor proposa la següent classificació dels elements decoratius (amb lleugeres modificacions):

- a) Per incisió: incisió contínua: 1 - línia incisa
2 - guió incís

incisió
discontínua: 3 - cop de punxó

- b) Per impressió:

impressió contínua: 4 - solcs acanalats
5 - acanaladura mitjana
6 - acanaladura ampla

impressió discontínua: 7 - impressió digital
8 - impressió amb espàtula
9 - impressió cardial
10 - impressió cordada
11 - impressió amb rodeta
12 - estampada
13 - diversa

- c) Per excisió: 14 - decoració en "champlevé"

- d) En relleu: en relleu continu: 15 - cordó en relleu regular
16 - cordó en relleu irregular

en relleu discontínu:

- per element: 17 - circular
18 - regular
19 - irregular

- de barbotina: 20 - trenat digital
21 - raspallat
22 - pentinat
23 - allisat

- e) Mixt: continu: 24 - cordó incís
 25 - cordó amb impressions digitals
 26 - cordó pinçat o pessigat
 27 - cordó acanalat
- discontinuu: 28 - element en relleu incís
 29 - element en relleu imprès
- f) Complex: continu: 30 - cordons sobreposats
 31 - cordons amb motius en relleu
- discontinuu: 32 - relleus sobreposats
- Decoració després de la cocció: 33 - decoració gravada o "graffitti"
- Decoració per aplicació: 34 - incrustació
 35 - decoració amb grafit
 36 - pintura

6) Cocció. A partir de la determinació dels components d'una peça de ceràmica ens ha estat possible moltes vegades de fixar la forma i els seus graus de cocció. També, pel color de la superfície de les peces, es poden fer certes apreciacions sobre el tipus de cocció: a foc regular o irregular, oxidant o reductor. No resulta fàcil determinar aquests aspectes entre les ceràmiques que presentem. Tanmateix, intentem matisar-ho en aquells casos en què això és possible.

Distingim:

Cocció deficient, quan la pasta es disgrega i els elements que la constitueixen no han cristal·litzat. El color de la secció de la paret de la peça és diferent a la de la superfície.

Regular o irregular, segons si s'observa que la cocció s'ha fet a foc continu, de manera regular, o discontinuu, irregularment. La part externa de la peça pren tonalitats diferents.

Aquesta informació que es desprèn de la simple observació de cada peça, convé completar-la amb altres dades com poden ser les que s'obtenen a partir de l'anàlisi físico-química dels materials. Totes aquestes dades, conjuntament, permeten de fer unes consideracions més precises sobre els orígens de les ceràmiques i constitueixen una nova temàtica de què tractarem en un proper article.